

ЖИСМОНИЙ ШАХСЛАРДАН ОЛИНАДИГАН СОЛИҚЛАРНИ УНДИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРНИНГ ИЛҒОР ТАЖРИБАЛАРИ

PhD Махмадустов Жалол Махмадустович
Тошкент давлат иқтисодий университет

Аннотация. Мақолада жисмоний шахслар учун солиқ солинадиган базани белгилашдаги услубий муаммоларни кўриб чиқилади. Ҳуқуқий базаларни, даромадларни таснифлаш, чегирмалар ва роя қилишни таҳлил қилиб, солиқ органлари дуч келадиган мураккабликларни ўрганади. Халқаро стандартларнинг қиёсий таҳлили ва келажакдаги тенденцияларга назар ташлаш сиёсатчилар ва солиқ мутахассислари учун қимматли тушунчаларни беради. Ушбу муаммоларни тушуниш адолатли ва самарали индивидуал солиқ тизимини ривожлантириш доирасида иқтисодчи олимларнинг тадқиқотлари ўрганилиб, хулоса ва таклифлар шакллантирилди.

Калит сўзлар: боқиманда қарздорлик, банкрот, ер солиғи, кўчмас мулк, маҳаллий бюджет, маҳаллий бюджет даромадлари, маҳаллий ҳокимият органлари, маҳаллий солиқлар, ресурс солиқлари, солиқ, бюджет, солиқ ставкаси, солиқ ҳисоботи, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари.

ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ МЕХАНИЗМА ВЗИМАНИЯ НАЛОГОВ С ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

PhD Махмадустов Жалол Махмадустович
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье рассматриваются методологические проблемы определения налоговой базы для физических лиц. Исследует сложности, с которыми сталкиваются налоговые органы, путем анализа законодательной базы, классификации доходов, вычетов и соблюдения требований. Сравнительный анализ международных стандартов и взгляд на будущие тенденции дают ценную информацию политикам и специалистам в области налогообложения. Для понимания этих проблем в рамках разработки справедливой и эффективной системы индивидуального налогообложения были изучены исследования экономистов, сформулированы выводы и предложения.

Ключевые слова: долг, банкротство, земельный налог, недвижимость, местный бюджет, доходы местного бюджета, органы местного самоуправления, местные налоги, ресурсные налоги, налог, бюджет, налоговая ставка, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые кредиты.

BEST PRACTICES OF FOREIGN COUNTRIES IN IMPROVING THE MECHANISM OF TAX COLLECTION FROM INDIVIDUALS

PhD Makhmadustov Jalal Makhmadustovich
Tashkent State University of Economics

Abstract. The article considers the methodological problems in determining the tax base for individuals. Explores the complexities facing tax authorities by analyzing legal frameworks, income classification, deductions and compliance. A comparative analysis of international standards and a look at future trends provide valuable insights for policymakers and tax professionals. To understand these problems, within the framework of the development of a fair and effective individual tax system, the researches of economists were studied, and conclusions and proposals were formulated.

Key words: debt, bankruptcy, land tax, real estate, local budget, local budget revenues, local authorities, local taxes, resource taxes, tax, budget, tax rate, tax reporting, tax revenues, tax credits.

Кириш.

Бугунки кунда жисмоний шахслардан олинадиган солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш борасида қатор илмий йўналишларда тадқиқотлар олиб борилмоқда. Жисмоний шахсларни солиққа тортишни пайдо бўлиш манбаларини аниқлаш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш, солиққа тортишнинг халқаро стандартларини қўллаш, мазкур жараёнларнинг мониторингни юритиш, автоматлаштириш, дастурлаш ва рақамлаштириш орқали ҳисоб ва назорат самарадорлигини ошириш, солиққа тортишни замонавий усулларини жорий этиш муҳим тадқиқот йўналишларидан ҳисобланади. Жумладан, ресурслардан фойдаланишда иқтисодий механизмларга устуворлик берилиши орқали улардан фойдаланишни тартибга солиш механизми яратилди ва бу жараён даврга мос равишда такомиллашиб бормоқда. Ресурслардан самарали фойдаланишга қаратилган иқтисодий механизм элементларининг энг муҳими – бу албатта солиққа тортишдир. Бу ўз навбатида турли даражадаги бюджетлар ва бюджетдан ташқари фондларни шакллантириш учун зарур

Адабиётлар шарҳи.

Жисмоний шахслардан ундиралидан солиқлар базасини аниқлашнинг методлогик масалалари мавзусига оид қисқача адабиётлар шарҳини келтираемиз.

Абрамовнинг (2009) фикрига кўра “Жисмоний шахслардан солиқларни ҳисоблаш ва ундириш усуллари: манбадан ушлаб қолиш, декларация бўйича ўз-ўзини ҳисоблаш, кадастр усулида ундиришда ҳисоб-китобларни аниқ белгилашдан иборат ва уларни такомиллаштириш йўналишлари, солиқ маъмурияти жараёнини бирлаштириш, солиқ тўловчини рўйхатдан ўтказиш жойида шахсий даромад солиғини олиш, мулкни сотишдан олинадиган даромад солиғи маъмуриятини такомиллаштиришдан иборат”.

Франтсуа Кене (2008) “Давлат харажатларини қоплашда жисмоний шахслардан солиқ ундириш йўналишида эр эгаларидан ундириладиган солиқ ва уй ёки кўчмас мулкни ижарага беришдан олинган даромадларни солиққа тортиш орқали давлат харажатларини қоплаш йўлларида бири сифатида эътироф этган. Бундай даромад олиш усули солиқ тўловчи учун ортиқча ҳаражат ва оғир меҳнатга асосланмаган фойдани ташкил қилишини таъкидлаб ўтди”.

Delyagin (2009) “Жамиятнинг ўзбошимчалик ва талон-тарож қилганларга бўлиниб кетишини бартараф этиш, бозор муносабатларини маданиятли тарзда мустаҳкамлаш учун жисмоний шахслардан компенсацион солиқларни ундиришни жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди”.

Жисмоний шахслардан солиқларни ундириш нуқтаи назаридан олим Аронов (2004) “Агар солиқ ундиришнинг ҳаддан ташқари оғир усуллари танланса, солиқ ҳисоби ва ҳисоботининг кўп шакллари кераксиз равишда белгиланган бўлса, унда асоссиз қатъий солиқ назорати воситаларидан фойдаланиш керак бўлиши мумкин” деб таъкидлаган”.

Михина (2005) эса ўзининг қарашларида кўчмас мулк солиғини жорий қилишнинг маҳаллий бюджет даромадлари базасига таъсирини таҳлил қилиб тегишли тавсияларни берган.

Кузнецов (2008) “Жисмоний шахсларни шахсий даромадларни солиққа тортиш тизимини ислоҳ қилишда кўпинча адолат тамойили бузилади, солиқ имтиёзларининг иқтисодий асосланган миқдорларини аниқлаш воситаларидан тўлиқ фойдаланилмайди, солиқларнинг ижтимоий йўналтирилган роли кам баҳоланади, бу ривожланган хорижий мамлакатлар бюджетларида этакчи ўринни эгаллайди. Жамиятда амалдаги солиққа тортиш тартиби нафақат солиқ тўловчиларнинг турли гуруҳлари ўртасидаги ижтимоий тафовутни юмшатади, балки аксинча, ижтимоий ва мулкий чекланиш ва ижтимоий зиддиятларни кучайтиради. Натижада солиқ тўловчилар ва давлат манфаатлари ўртасида қарама-қаршилик, солиқ ундиришнинг паст даражаси мавжуд бўлиб, бу амалдаги қонунчиликнинг бузилиши билан боғлиқ” деб ҳисоблайди.

Селезнев, Доценко (2006) нинг фикрига кўра “Маҳаллий бюджетларнинг реал молиялаштириш тақчиллиги муаммоси билан боғлиқ ҳолда маҳаллий бюджетлар даромадларини шакллантириш тизимида жисмоний шахслардан солиқларни ундириш - муҳим макроиқтисодий вазифа” деб ҳисоблайдилар.

Сухарев (2020) эса “Барча даражадаги бюджет даромадлари манбаларини тубдан ўзгартириш, бюджет механизмини рағбатлантиришга йўналтирилган харажатларни самарали фаолият натижаларни жорий этиш тизимида жисмоний шахслардан солиқларни ундириш механизмини илгари суради”.

Тадқиқот методологияси.

Таҳлил жараёнида маълумотларни статистик гуруҳлаш, қиёсий ва трендли таҳлил усулларида фойдаланилди. Мақолада жисмоний шахслардан олинган солиқларни ундириш механизмини такомиллаштириш йўллари таъминлашга қаратилган илмий-назарий қарашлари қиёсий таҳлил қилинган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Турли соҳалардаги тадбиркорларда солиқ юкининг нотекис тақсимланишига асосий сабаблар корхоналарнинг турларига, уларнинг фаолиятига қараб турли хил солиқ ставкаларининг жорий қилинишидир. Барча моделларнинг умумий белгилари сифатида ривожланган қонунчилик базаси, вужудга келадиган мунозара, вазифалар ва вазиятларни ҳал этишнинг ҳуқуқий ва иқтисодий воситалари, механизм ва усуллари ҳамда солиқ идораларининг солиқ тўловчилари олдида ишончга ва юксак обрўга эга эканлиги, юқори иш ҳақи, ахборот базасининг юқорилиги, жамоатчилик ва оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорлиги, шунингдек, вазирликлар ва идоралар вазифалари аниқ чегаралаб қўйилганлиги ва улар ишида бир-бирини такрорлаш йўқлиги ҳамда ҳукуматнинг вакили бўлган ва унинг номидан иш олиб борадиган солиқ агенти (инспектор)нинг катта аҳамиятга ва обрўга эгалиги, кадрларни таҳлил этиш, ўрганиш, олдиндан белгилаш, ўқитиш, солиқ тўловчилар билан алоқалар бўйича институтларнинг мавжудлиги, айниқса ахборот билан алмашилиши соҳасида молия органлари солиқ идоралари ва банк тизими билан ҳамкорлик қилинган.

Хорижий тажрибаларни таҳлил қилганимизда қуйдагилар аниқланди. Буюк Британияда эса солиқ тўлашдан бўйин товлаш учун жарималар етарлича эҳтиёткорлик чораларини кўрадиган бўлсак, солиқ органларига хато ҳақида хабар берган бўлсангиз жарима белгиланмайди. Эҳтиёткорлик чораларини кўрмаган бўлса ёки солиқ суммасини тўламаган бўлсангиз, 30 %-гача, агар хато қасддан қилинган бўлса, 70 %-гача, агар хато қасддан қилинган бўлса, 100 %-гача белгиланган тартибда жарима солишига сабаб бўлади. Энг оғир жазо ҳукми эса 3 йилдан 17 йилгача озодликдан маҳрум қилиш тартиби белгиланган.

Литва давлатида солиқ судаси шартномаси тузилади. Бунда солиқ судаси шартномаси — солиқ қарзини тўлашни кечиктиришнинг турлари бўлиниди (график асосида, маълум муддатга кечиктириши мумкин). Мазкур солиқ судаси шартномасининг 86-моддасига асосан солиқ органини рухсати билан мавжуд солиқ қарзини бошқа алоқадор солиқ тўловчига юклаш мумкин. Шартноманинг 88-моддасига асосан, солиқ тўловчи фаолиятига молиявий қийинчилик келтириб чиқариш ҳолати кўзатилса, шартнома (солиқ кредити) тузган ҳолда солиқ қарзини тўлаш муддатини узайтириш мумкин. Бунда, Фуқаролик кодексига мувофиқ гаров, кафиллик билан таъминланади. Шартноманинг 107-моддасида солиқ қарзини ундириш даври 5 йил этиб белгиланган.

Австралия давлатида солиқ қарзини тўлаш учун кўпроқ вақт ажратиш учун солиқ тўловчиларнинг сўровларига жавобларни автоматлаштирадиган реал вақтда қарзни бошқариш тизимини яратиш учун сунъий ақл билан бирга башоратли моделлаштиришни қўллайдди. Тизим солиқ тўловчилар томонидан белгиланган тўлов шартларини белгилайди, уларнинг прогнозлаштирилган мойиллиги ва тўлов қобилияти асосида белгиланади.

Маълумки, давлат тузилиши нуқтаи-назаридан АҚШ федерал (Шамситдинов, Шамситдинова, 2011) давлат ҳисобланиб, унинг солиқ тизими ҳам уч поғона: федерал солиқлар, штат солиқлари ва муниципал маҳаллий солиқлардан иборат. АҚШда аҳолидан олинган даромад солиғи «personal income tax» ёки «individual income tax» солиғи деб аталади ва у тўрт турга бўлинади:

1. Федерал даромад солиғи (Federal income tax).
2. Штатлар даромад солиғи (State income tax).
3. Социал ҳимоялаш солиғи (Social Security tax yoki Social Insurance tax).
4. Тиббий суғурта учун тўловлар (Medicare tax).

Федерал даромад солиғи (Federal income tax) бутун давлат миқёсида бир хил тартибда прогрессив солиқ ставкаларини қўллаган ҳолда ундирилади. Аммо бу солиқ айрим (масалан, Аляска, Флорида, Невада, Южная Дакота, Техас, Вашингтон, Янги-Гемпшир ва Теннесси) штатларда ундирилмайди, яъни бу штатларда яшовчи аҳоли фақат федерал даромад солиғини тўлайдилар. Бироқ бу штатларда даромад солиғи ўрнини босадиган бошқа солиқлар, масалан

Невада штатида қимор ўйинлари ва шоу бизнесдан олинган махсус солиқлар (gambling tax) ундирилса (айниқа Лас-Вегас шаҳрида), Янги-Гемпшир ва Теннесси штатларида аҳолидан банкдаги депозитларидан олган фойдаси ҳамда дивидендлардан оладиган даромадларидан 5-6 фоизлик солиқ ундирилади (Худойқулов, Бабаев ва бошқ., 2016).

Сингапурда бизнес юритувчи тадбиркорлар (резидент ва норезидентлар)дан олинган даромадлари пайдо бўлганда ва чет элдан олинган даромадлар Сингапурга ўтказилганда ёки ўтказилган деб ҳисобланганда солиққа тортилади. Норезидентлар, агар улар Сингапурда пайдо бўлган деб ҳисобланса, айрим турдаги даромадлар (масалан, фоизлар, роялти, техник хизмат тўловлари, кўчар мулк ижараси) бўйича УҚС (ушлаб қўйилган солиқлар) тўланади. Жисмоний шахс Сингапурда резидент бўлишидан қатъий назар, даромад ҳисобланган ёки ундан олинган бўлса солиққа тортилади. Сингапурдан ташқаридаги манбалардан олинган даромад, агар у Сингапурда резидент жисмоний шахс томонидан Сингапурдаги ҳамкорлик орқали олинган бўлсагина солиққа тортилади. Резидент жисмоний шахслар маълум шахсий нафақалар олиш ҳуқуқига эга ва уларга 0 %дан 22 %гача бўлган босқичма-босқич солиқ ставкалари қўлланилади (2024 йилги баҳолаш йилидан 24%). Норезидент жисмоний шахслар ҳеч қандай шахсий нафақа олиш ҳуқуқига эга эмаслар ва 22% миқдоридagi ягона ставка бўйича солиққа тортиладилар (2024 йил ҳисобланган йилдан бошлаб 24%). Имтиёз сифатида норезидентларни иш билан таъминланишидан олинган даромад 15% юқори белгиланган ставкада ёки резидент ставкасида шахсий нафақаларни ҳисобга олган ҳолда яхлитланади.

Жисмоний резидентнинг солиққа тортиладиган даромади (шахсий нафақалар ҳисоблангандан кейин) прогрессив ставкалар бўйича даромад солиғи ҳисобланади. 2022 йилдан 2024 йилгача (даромад йиллари 2021 йилдан 2023 йилгача) баҳолаш йиллари учун жорий ставкалар 2-жадвалда кўрсатилган. Норезидент жисмоний шахсларга эса 22% (баҳолаш йилидан бошлаб 24%) бир текис ставка бўйича солиқ солинади, бундан мустасно, бандлик даромадига 15% текис ставка ёки шахсий имтиёзлар билан резидент ставкалари бўйича солиқ солинади, қайси бири юқорироқ солиқни келтирса. Норезидент директорнинг мукофоти пасайтирилган ставкага тааллуқли эмас ва 22% (2024 йил ҳисобланган йилдан 24%) ушлаб қолинган солиқ (УҚС) норезидент агентига тўланган мукофотдан ушлаб қолиниши керак.

1-жадвал

Сингапурда жисмоний шахслардан олинган даромад солиғи¹⁴⁸

Солиқ солинадиган даромад (SGD)		Солиққа тортиш йиллар (2022 йил ва 2023 йил)		2024 йилда солиққа тортиш	
Юқори меъёрлари (1-устун бўйича)	Юқори меъёр бўлмаган	1-устунда солиқ (SGD)	Оширилган фоиз (%)	1-устунда солиқ (SGD)	Оширилган фоиз (%)
0	20 000	-	-	-	-
20 000	30 000	-	2,0	-	2,0
30 000	40 000	200	3,5	200	3,5
40 000	80 000	550	7,0	550	7,0
80 000	120 000	3 350	11,5	3 350	11,5
120 000	160 000	7 950	15,0	7 950	15,0
160 000	200 000	13 950	18,0	13 950	18,0
200 000	240 000	21 150	19,0	21 150	19,0
240 000	280 000	28 750	19,5	28 750	19,5
280 000	320 000	36 550	20,0	36 550	20,0
320 000	500 000	44 550	22,0	44 550	22,0
500 000	1 000 000	84 150	22,0	84 150	23,0
1 000 000		194 150	22,0	199 150	24,0

1-жадвалда Сингапур давлатида жисмоний шахслардан олинган даромад солиғини шкалаларга ажратилган ҳолда 2022 йил ва 2023 йилларда бўлган солиқ ставкалари даромадларни миқдорига қараб белгиланади. Шунингдек, Сингапурда 3 йилга мўлжалланган солиққа тортиш тизими мажуд бўлиб, 2022-2024 йилларга мўлжалланган солиқ ставкалари олдиндан белгилаб, солиқ тўловчиларга маълумот сифатида ахборот бериб борилади. Бундан

¹⁴⁸ <https://taxsummaries.pwc.com/singapore/individual/taxes-on-personal-income>

ташқари Сингапурда индивидуал чегирмалар меъёрлари келтирилган. Бунда асосан иш билан боғлиқ харажатлар, агар улар тўлиқ ва фақат Сингапур ҳудудида олинган даромад ишлаб чиқаришга сарфланган бўлса, иш билан боғлиқ даромаддан чегириб ташлаш мумкин. Ушбу харажатлар ходим томонидан ўз хизмат вазифаларини бажариш учун қилинган бўлиши керак ва иш берувчи томонидан қопланиши мумкин эмас, яъни капитал хусусиятга эга ёки жамоат транспортида амалга оширилади.

Худди шунингдек, шахсий чегирмалардан одатда, тасдиқланган хайрия ташкилотлари, жамғармалар ва грант берувчиларга малакали хайриялар учун 250% чегирма талаб қилиниши мумкин. Ипотека чегирмаси сифатида фоиз харажатлари, агар у тўлиқ ва фақат солиққа тортиладиган даромадни ишлаб чиқаришда амалга оширилса, чегириб ташланиши мумкин. Шундай қилиб, ипотека фоизлари фақат тегишли мулк даромади бўйича чегириб ташланади. Абонент тўловлари бўйича жисмоний шахс ишга жойлашиши шарти билан аъзолик талаб қилинадиган касбий институтлар ёки жамиятларга йиллик обуналарни чегириб ташлаши мумкин. Касбий янгиланишлар, билим ва алоқаларни олиш учун йирик ташкилотларга ёки жамиятларга обуна бўлиш одатда чегирма сифатида, шунингдек, бу шахснинг иш мажбуриятлари билан боғлиқ бўлса, рухсат этилади. Ҳар қандай ундирилмаган савдо йўқотишлари ёки капитал тўловлари мавжуд қоидаларга риоя қилган ҳолда солиқ тўловчининг келажакдаги даромадидан тўлиқ фойдаланилгунга қадар келгуси йилларга ўтказилиши мумкин. Фойдаланилмаган ҳар қандай хайриялар солиқ тўловчининг келажакдаги даромадидан компенсация қилиш учун кўпи билан беш йилгача бўлган йилларга ўтказилиши мумкин.

Ҳиндистонда жисмоний шахсларни солиққа тортишда асосан шахсий даромад солиғига алоҳида аҳамият берилади. Бунда Ҳиндистонда жисмоний шахсларга солиқ солиш, биринчи навбатда, тегишли солиқ йилида уларнинг яшаш ҳолатига асосланади. Жисмоний шахсларнинг яшаш ҳолати ҳар бир солиқ йили учун мустақил равишда белгиланади ва тегишли солиқ йили ва ўтган йиллар давомида Ҳиндистонда (турар жойида яшаши) жисмоний мавжудлиги асосида аниқланади. Жисмоний шахс учун турар-жойнинг қуйидаги турлари кўзда тутилган:

-Ҳиндистонда яшовчи (булар ҳам икки тоифага бўлинган):

Резидент ва оддий резидент (ROR).

Резидент, лекин оддий резидент эмас (ROPE).

-Ҳиндистонда (НР) норезидент.

Ҳиндистоннинг солиқ қонунларига кўра, солиққа тортиш доираси жисмоний шахснинг яшаш жойига қараб фарқланади:

-RORлар Ҳиндистонда қаерда бўлишидан қатъий назар, бутун мамлакатлар бўйлаб даромадларидан солиққа тортилади;

-ROPEлар фақат Ҳиндистондан келиб чиққан ёки Ҳиндистонда жойлашган бизнес ёки касбдан Ҳиндистонда олинган ёки олинган деб ҳисобланган даромадга нисбатан солиққа тортилади.

Америкада федерал бюджет даромадларининг асосий қисмини аҳолидан олинадиган даромад солиғи ташкил қилади. Унинг субъекти бўлиб жисмоний шахслар, юридик шахс статусига эга бўлмаган якка тартибдаги корхоналар ва шерикликка асосланган корхоналар ҳисобланадилар. Энг кам иш ҳақи соатига 8-10 долларни ташкил этади. АҚШ Президенти Б. Клинтон режасига асосан киритилган жисмоний шахслар даромад солиғи ставкалари қуйидаги жадвалда келтирилган. АҚШнинг 50 штатидаги солиқ даромадлари тузилмаси федералдан жиддий фарқ қилади. Тўлиғича жисмоний шахслардан солиқ тушумлар умумий даромадларнинг тахминан 80 фоизини ташкил қилади, қолган 20 фоизи эса – федерал субсидиялардир. Умумий ҳажмда якка тартибдаги тадбиркорлар сотувидан олинадиган солиқ тушумлари улуши 30-40 фоизга этади. Унинг солиққа тортиш объекти бўлиб, товар ва хизматларнинг қиймати ҳисобланади. Солиқ ставкалари штатлар томонидан белгиланади ва 4-8 фоиз оралиғида бўлади. Аҳолидан олинадиган даромад солиғи 44 штатда олинади, қолганларида у маҳаллий ўз-ўзини бошқариш ташкилотларига ўтади. Солиқ ставкаси 2-10 фоизгача оралиқда бўлади ва ушбу солиқнинг солиққа тортиш объектлари фарқланади. Аммо фойдаланишнинг бир хил ва қулай бўлиши учун кўпчилик штатлар ўз ставкаларини манбайи сифатида, федерал солиқнинг маълум фоизини асос қилиб оладилар. Бунда штатлар солиқ декларациясининг ўз шакли бўлиб, уларда тўланган солиқ суммаси субъектларнинг федерал солиқ бўйича солиққа тортиш мажбуриятлари аниқланганда чегириб ташланади. Қарийб барча штатларда жисмоний шахслар қаторида юридик шахслардан ҳам мол-мулк солиғи ундирилади.

Германияда жисмоний шахсларнинг жами даромадлари солиққа тортиш базаси ҳисобланади. Солиқ декларацияси асосида ёки тоифа асосида яъни даромаднинг қишлоқ ва ўрмон хўжалигида ишлашдан, хунармандчилик фаолиятдан, мустақил фаолиятдан, ёлланма меҳнатидан, мол-мулкни ижарага беришдан ва бошқалардан даромад солиғи сифатида тўланиши мумкин. Ҳар бир тоифага нисбатан ўз чегирмалари қўлланилиши мумкин. Уйдан ишга қатнашдаги жамоат транспорти ҳаражатлари чегирилади. Ижтимоий суғурта фондларидан бериладиган тўловлар, давлат ижтимоий ёрдами солиққа тортилмайди.

Италияда даромад солиқларини ундириш усуллари солиқларни тўғридан-тўғри бюджетга ўтказиш, суммалар тўлаш вақтида солиқларни ушлаб қолиш, улпон рўйхати — солиқ реэстри воситасида солиқ ундириш тарзида таснифланади. Италияда солиқларни ундириш чоғида солиқ реэстрдан солиқ тўловчи солиқни тўғридан-тўғри тўлаш ёки суммани тўлаш вақтида ушлаб қолиш воситасида тўланмаган ҳолларда фойдаланилади. Бундай ҳолларда солиқ бошқармалари тўловни махсус реэстрда — ундирув рўйхатида қайд этиш йўли билан таъминлайдилар. Реэстр маҳаллий солиқ бўлмаса, чет эллик юридик шахслар фойдасига ўтказиладиган фоизлар, дивидендлар ва бошқа тўловларни банк қабул қилмайди. Бу тартиб бекор қилиниб, солиқ ушлаб қолмаганлик учун 50,0 дан 300,0% гача жарима солиш жорий этилган¹⁴⁹.

Испания бюджетининг асосий даромад қисми жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи тaминлайди. 1995 йилда бу турдаги солиқлар Федерал бюджет даромадининг 38 фоизини ёки 5399 млрд. песетни ташкил қилди. Кўпчилик Эуропа мамлакатларига нисбатан Испанияда солиққа тортиш базаси кенг бўлиб, ойлик иш ҳақидан олинadиган солиқдан ташқари, тадбиркорлик ва касбий фаолиятдан олинган даромаддан, капитал сармоядан олинadиган дивиденд, ҳамда пенсия ва ишсизлик учун олинadиган нафақалар ҳам киради. Лекин касаллик нафақаси, давлат стипендиялари, лоторея ютуқлари, ишдан бушаётгандаги бир марталик нафақалар даромад солиғига тортилмайди.

Хулоса тариқасида жисмоний шахслардан олинadиган солиқларни ундиришда хорижий тажрибалардан АҚШ, Германия, Италия, Испания, Ҳиндистон, Цингапур, Белоруссия ва Озарбайжон далватларини тажрибалари асосида солиққа тортиш тизими юзасидан илмий-тадқиқот ишимизни бойитганмиз. Бунда асосан солиққа тортишни декларация усулида АҚШ, Германия, Италия, Испания тажрибаларидан ва жисмоний шахсларни тўлов манбаида солиққа тортиш Ҳиндистон ва Цингапур тажрибаларидан, шунингдек, Белоруссия ва Озарбайжон давлатларининг жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи ҳисоб-китоблари бўйича тажрибаларидан кенг фойдаланилган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб қуйидагиларни тақлиф қиламиз:

Жисмоний шахслардан солиқ ундириш самарадорлиги ва самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги тақлифлар тавсия этилади:

Жараёнларни соддалаштириш ва солиқ тўловчилар учун қулайликни ошириш учун солиқ топшириш, тўлаш ва алоқа қилиш учун кенг қамровли рақамли платформани жорий қилиш.

Солиқларни онлайн тарзда топшириш учун интуитив ва қулай интерфейсни ишлаб чиқиш, бу эса жисмоний шахсларнинг махсус билимга муҳтож бўлмасдан тизимда осонгина ҳаракатланишини таъминлаш.

Жисмоний шахсларга ўз смартфонларидан қулай тарзда декларация топшириш, билдиришномалар олиш ва тегишли солиқ маълумотларидан фойдаланиш имконини берувчи солиқ бошқаруви учун мобил иловаларни жорий этиш.

Солиқ тўловчилар томонидан тақдим этилган маълумотларни ўзаро текшириш, хатоларни камайтириш ва қасддан ёки қасддан ноаниқликлар хавфини камайтириш учун автоматлаштирилган маълумотларни текшириш воситаларидан фойдаланиш.

Жисмоний шахсларни эрта топшириш, аниқ ҳисобот бериш ва риоя қилиш муддатларига риоя қилиш учун мукофотлаш учун босқичли рағбатлантириш тизимини жорий этиш. Рағбатлантириш солиқ имтиёзлари, чегирмалар ёки бошқа моддий имтиёзларни ўз ичига олиши мумкин.

Даромад даражасини ҳисобга оладиган, юқори даромад олувчиларнинг адолатли ҳиссасини таъминлаган ҳолда, паст даромадли шахсларга ёрдам берадиган прогрессив солиқ ставкалари тузилиши имкониятларини ўрнатиш.

¹⁴⁹ <http://worldtaxes.ru>

Ушбу таклифларни биргаликда амалга ошириш янада самарали, шаффоф ва солиқ тўловчилар учун қулай бўлган яқка тартибдаги солиқларни ундириш механизмини яратишга, қонунчиликнинг ихтиёрий бажарилишини рағбатлантиришга ҳамда адолатли ва адолатли солиқ тизимини таъминлашга хизмат қилади.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Maxmadustov J. (2023) *Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish: (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. avtoreferati.* – Toshkent.

Normurzaev, U. (2021) "Puti effektivnogo ispolzovaniya nalogovyx lgot dlya podderjki predprinimateley." *Ekonomika i innovatsionnye texnologii*,(4): 355-362. https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11954

Абрамов А.П., (2009) *Совершенствование методов исчисления и взимания налогов с физических лиц.* М.: Вестник томского государственного университета, № 320, 146 с.

Аронов А.В., Кашин В.А. (2004) *Налоги и налогообложение.* М.: Экономистъ, 560 с.

Делягин М.Г. (2009) *Как самому победить кризис. Наука экономить, наука рисковать: простые советы!*-М.: АСТ: Астрель, - 477 с. (Красная обложка) ISBN 978-5-17-058456-7.

Кене, Ф. (2008) *Физиократы. Избранные экономические произведения/ Ф. Кене, А.Р.Ж. Тюрго, П.С. Дюпон де Немур.* [тарж. франс., англ., нем.] – М.: Эксмо, – 1200 б.

Кузнецов А.В. (2008) *Перспективы изменения системы уплаты налога на доходы физических лиц // Налоговая политика и практика.* № 8.

Михина Е.В. (2005) *Налог на недвижимость и перспективы его развития в регионе. и.ф.н. илмий даражасини олиш учун тайёрланган диис. автореферати.* - М.: б.-б.

Нормурзаев У. (2021). *Анализ эффективности налоговых льгот и преференций в поддержке определенных секторов с целью дальнейшего повышения инвестиционной привлекательности в Узбекистане.* *Economics and Education*, (6), 82–86. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a285

Нормурзаев, У. (2021). *Способы использования эффективных методов путем предоставления налоговых льгот для поддержки предпринимателей.* *Экономика И Образование*, (3), 91–95. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economy_education/article/view/7191.

Нормурзаев, У. (2022). *Нуқуматимиз томонидан солиқ маъмурчилиги бўйича 2018-2022 йилларда амалга оширилган солиқ ислохотлари натижалари.* *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 10 (5), 325–330. https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss5/a35

Нормурзаев, У. (2023). *Ўзбекистонда солиқ сиёсатини такомиллаштириш ва унинг барқарорлигини таъминлаш йўллари.* *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 177–182. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp177-182>

Селезнев А., Доценко Н. (2006) *Доходный потенциал регионов и его общегосударственное значение / Экономист.* - № 9. - С. 12-22.

Сухарев И.Р., Сухарева О.А. (2020) *Учет налога на прибыль.* М.: ИД ФБК-ПРЕСС.

Худойқулов С.К., Бабаев Ш.Б., Ражапов Ш.З., (2016) *Жисмоний шахсларнинг даромадларини солиққа тортишнинг хорижий тажрибаси ва унинг афзалликлари «Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали.* № 1, январь-февраль.

Шамситдинов Ф.Ш., Шамситдинова Ф.Ш. (2011) *//Чет мамлакатлари солиқ тизими.* Дарслик. –Т.